

Гаврилюк А.М.

Київський національний університет культури і мистецтв

ТУРИСТИЧНЕ ПОРТФОЛІО ЕЛЕМЕНТА НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано теоретико-правові засади державної регіональної політики щодо збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини українського народу засобами туризму. Указано на пріоритетну роль місцевих громад у процесі її реалізації за принципами історичної спадкоємності, етнокультурного і сталого розвитку територій. Обґрунтовано особливості розроблення туристичного портфоліо елемента нематеріальної культурної спадщини як складника комплексу заходів державної регіональної політики в Україні.

Ключові слова: портфоліо, туризм, нематеріальна культурна спадщина, державна регіональна політика.

Постановка проблеми. Поняття «портфоліо» набуло активного застосування в Західній Європі в XV–XVI ст. як засіб презентації містобудівної документації у вигляді ескізів проєктів, яку представляли архітектори в особливій папці (теці) своїм замовникам. Їх уміст давав можливість скласти уявлення про результати професійної майстерності виробників наданих послуг. Тому етимологія поняття «портфоліо» фокусується в межах тлумачень: портфель, тека для важливих документів (з англійської); досьє, збірка досягнень (із французької); перелік виконаних робіт, папка спеціаліста (з італійської) тощо.

Досить активно технологія представлення досягнень у вигляді портфоліо почала використовуватися в наш час дизайнерами, фотографами, модельєрами, політиками, управлінцями, освітянами, майстрами народної творчості як зручний та ефективний засіб надання узагальненої інформації про об'єкт або предмет уваги. Нині використання методу портфоліо є одним із основних трендів презентації як індивідуальних, так і колективних досягнень. Цінність портфоліо як інформаційного ресурсу полягає в здатності демонструвати динаміку змін, виконаних завдань, отриманих результатів, що стосуються особи чи об'єкта.

Актуальною ця технологія є й у сфері туризму. Однак якщо в більшості випадків мова йде про формування портфоліо особистісних компетентностей фахівця сфери туризму [8], то використання портфоліо для презентації території або певних проєктів у туризмі практично відсутнє.

Тому спробуємо презентувати в статті особливості розроблення туристичного портфоліо

елемента нематеріальної культурної спадщини (далі – елемент НКС) як сучасного інформаційного ресурсу про територію, в межах якої побутує автентична культура виконавського мистецтва, звичаїв, обрядів, святкувань, знань і практик, що стосується природи та Всесвіту, навичок, пов'язаних із традиційними ремеслами (народними художніми промислами), виховними й освітніми заходами, тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі, яка охоплює дві суміжні сфери: туризм та НКС, нині лише почала формуватися теоретико-методологічна база з незначної кількості наукових доробків А. Гаврилюк [2], В. Дем'ян [4], В. Дяченко [5], В. Телеуці [12] та інших авторів. Дослідники вказують на важливу місію туризму як засобу поширення інформації про НКС регіону/країни, акцентують увагу на дбайливому ставленні до ціннісних аспектів її збереження на засадах сталого розвитку, виключаючи факти заподіяння загроз існуванню живої традиції.

Останніми роками почала активніше впроваджуватися і нормотворча діяльність, що дало змогу змістити акценти в діяльності регіональних органів влади в бік пошуку унікальних туристичних «точок зростання». Показовим став 2018 рік, що змінив ставлення органів публічної влади до проблем розвитку територій як осередків побутування живої традиції НКС. Активізація діяльності місцевої влади в умовах децентралізації та нової регіональної політики щодо охорони елемента НКС на певній території визначила заходи просвітницько-промоційної, виховної, освітньої роботи й затребували оновленого погляду на

використання переваг туризму як засобу атрактивної презентації території.

Разом із тим недостатньо дослідженими й досі залишаються аспекти, пов'язані із застосуванням інноваційних підходів до туристичної промоції території через використання методу розроблення портфолію, визначаючи цим не вирішені раніше частини загальної проблеми.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виокремленні теоретико-правових засад створення туристичного портфолію елемента НКС як засобу реалізації державної регіональної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до п. 4 ст. 4 Глобального етичного кодексу туризму, визначається беззаперечна місія туризму в разі просування елементів НКС як ресурсної бази, що має активний вплив на процвітання традиційної культури [3].

Окрім того, згідно зі ст. 13 Конвенції про охорону НКС (далі – Конвенція), на державу-учасницю (тобто й Україну) покладається комплекс завдань, які забезпечують охорону, розвиток і підвищення ролі НКС у суспільстві, наявної на її території, докладається комплекс зусиль для вироблення спільної політики, спрямованої на включення охорони цієї спадщини до програм планування території, та здійснюється підготовка фахівців, здатних до реалізації її основних положень [6].

Водночас антропологічне навантаження на територію побутування елементів НКС, надмірна комерціалізація управлінських процесів у сфері туризму, неетичне ставлення до традицій, ігнорування інтересів місцевого населення можуть негативно впливати на процеси її збереження. Саме тому лише громаді належить виключне право бути основним бенефіціарієм урегулювання будь-якої туристичної діяльності, пов'язаної з культурною спадщиною, що локально має прив'язку до певної адміністративно-територіальної одиниці. Громадами визначаються й майбутні перспективи розвитку регіонів, утверджуються основи локальної ідентичності місцевих жителів, забезпечується повага до історико-культурної спадщини, вирішуються питання соціального захисту й зайнятості населення тощо.

У статті 12 Конвенції зазначається, що для охорони кожна держава-учасниця складає декілька переліків НКС, що є на її території, які оприлюднюються регулярно [6]. Відповідно до п. 7 Порядку ведення національного переліку елементів НКС в Україні, ведення національного

переліку здійснює Міністерство культури України. У документі зазначається, що національний перелік елементів НКС є державною інформаційною системою, яка забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік, доступ до інформації про наявні на території України елементи НКС з метою їх охорони [11].

За умов успішно розробленої та впровадженої державної й регіональної політики у сфері НКС стають можливими активні дії громади щодо реалізації заходів з охорони. Відповідно до пп. 1, 2 ст. 2 Конвенції, під цими поняттями розуміють дії з ідентифікації, документування, дослідження, збереження, захисту, популяризації, підвищення її ролі, передачі, зокрема, шляхом формальної та неформальної освіти, а також відродження різних аспектів [6].

Їх активне локальне впровадження створює умови для утвердження соціальної єдності, сталого розвитку, економічного зростання місцевих громад. Як зазначає В. Дем'ян, «успішно розроблена політика у сфері НКС може слугувати своєрідним «клеєм», що зміцнює єдність громади» [4, с. 131].

Відповідно до п. 2 розділу I Порядку ведення національного переліку елементів НКС України, елементом НКС вважається така «форма вираження НКС, що передається від покоління до покоління і постійно відтворюється спільнотами та групами» [11].

Відповідно, життєздатність елемента НКС проявляється через особливий стан його функціонування, який не містить ризиків для безперервної передачі цієї спадщини у спадок. Тому важливими стають носії традицій НКС, якими вважаються окремі особи чи групи осіб, здатні передавати досвід і знання про них від покоління до покоління. Саме ця ознака і є проявом «живої» культури, яка постійно оновлюється в соціальних групах і спільнотах у процесі взаємодії з природою, етносами та історичними умовами існування.

Нині в Україні чітко виокремлюються локальні осередки побутування елементів НКС, до яких включено таке: «Козацькі пісні Дніпропетровщини» та петриківський розпис – українське декоративно-орнаментальне малярство XIX–XXI ст. (далі – петриківський розпис) (Дніпропетровщина); технологія виконання вишивки «білим по білому» і традиція рослинного килимарства селища Решетилівка, опішнянська кераміка (Полтавщина); традиція косівської мальованої кераміки, традиція гуцульської писанки (Івано-Франківщина); традиція кролевецького переборного

ткацтва (Сумщина); пісенна традиція села Лука Києво-Святошинського району (Київщина); «Орнек» – кримськотатарський орнамент і знання про нього (півострів Крим, місця компактного проживання кримських татар на території материкової України); традиція орнаментального розпису бубнівської кераміки (Вінничина); традиція приготування ет аяклак (караїмський пиріжок з м'ясом) (досвід караїмів міста Мелітополя Запорізької області); традиція обряду «Водіння Куста» в селі Сварицевичі Дубровицького району, а також бортництво (Рівненщина) [1].

Більше інформації про представлені елементи можна знайти на сторінках Віртуального музею елементів нематеріальної культурної спадщини, який реалізований як грантовий проект Українського культурного фонду, розроблений і презентований наприкінці 2018 р. Українським центром культурних досліджень Міністерства культури України й заслуговує на особливу увагу. Ключовим здобутком ресурсу, аналогів якого немає в Україні, є наявність інтерактивної карти елементів НКС. Структура веб-сторінок віртуального музею складається з опису елемента, відео- та фотогалереї, історії території, де побутує елемент, особливостей збереження, розвитку і промоції, географічних даних і бібліографії із цього питання.

Важливим здобутком віртуального музею є розроблення пізнавально-розважального блоку, де пропонується скласти пазли з використанням орнаментів або особливих характеристик елемента, відгадати кросворд і здійснити віртуальне пофарбування елемента. Тому можемо стверджувати, що формат роботи віртуального музею завбачливо зорієнтований на різновіковій аудиторії, зокрема й на молоде покоління, а тому може бути використаний у процесі викладання різних шкільних предметів і навчальних дисциплін.

Уважаємо, що Віртуальний музей елементів НКС як промопродукт потребує активних засобів просування. Найперше – цей ресурс повинен мати прив'язку до тих місцевих органів влади, на території яких побутують національні елементи НКС. Окремі з них, наприклад, петриківський розпис, косівська мальована кераміка, крелевецьке переборне ткацтво, є візуальними ідентифікаторами автентичної території побутування елемента й мають брендові елементи з їх зображень на веб-сайтах відповідних органів влади. Решта інституцій не використовуює ці переваги в роботі офіційних веб-ресурсів і цим позбавляє туристів можливості ідентифікувати територію як місцевість, де поширена певна жива традиція.

Кожен із елементів Національного переліку НКС є потенційним ресурсом туристичної уваги території й потребує розроблення та застосування комплексу заходів, які спроможні привабити туристів, зацікавлених у НКС регіону. Саме тому використання методу портфоліо для характеристики туристичної атрактивності елемента НКС становить першооснову для його туристичної промоції.

Ключова місія в його конструюванні належить органам державної влади й органам місцевого самоврядування, які надають їм право здійснювати відповідні заходи щодо створення на територіях побутування елементів НКС атрактивного середовища потенційної уваги туристів.

Дійовими особами реалізації певних управлінських рішень і дій є представники місцевих громад, яким, відповідно до чинного вітчизняного законодавства, належить право реалізації юридичних, технічних, адміністративних і фінансових заходів, спрямованих на охорону та популяризацію НКС.

Серед пріоритетних принципів регіонального розвитку територій в Україні виокремлюється історична спадкоємність (урахування та збереження позитивних надбань попереднього розвитку регіонів); етнокультурний розвиток (відродження етнічної самосвідомості та збереження духовної й матеріальної культури етносів, сприяння розвитку їхньої етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності); сталий розвиток (задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь) [9]. Вищевказані принципи узгоджуються з пріоритетними цілями Державної стратегії регіонального розвитку. Серед них такі:

(Мета 1): підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів і розвиток сільської місцевості, стимулювання зайнятості населення поза сферою сільськогосподарства, включаючи розвиток сільського туризму, підприємств сфери послуг, аграрного бізнесу, народних ремесел і промислів тощо;

(Мета 2): раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, збереження культурної спадщини й найцінніших природних територій; підвищення рівня обізнаності населення щодо цінностей територій та об'єктів природно-заповідного фонду й залучення до управління ними; забезпечення в регіонах доступності до культурної та природної спадщини; створення умов для збереження в регіонах самобутньої народної культури, звичаїв, традицій, обрядів, зокрема, й національних меншин; використання об'єктів

культурної спадщини для здійснення туристичної діяльності; розвиток зеленого туризму; створення якісного туристичного продукту на основі раціонального використання туристичних ресурсів, визначення зон пріоритетного розвитку туризму шляхом туристичного районування регіонів; формування позитивного іміджу регіонів у сфері туризму на зовнішньому та внутрішньому туристичному ринках тощо [10].

У попередніх дослідженнях нами оприлюднені результати моніторингу сайтів органів державної влади й органів місцевого самоврядування, на території підпорядкування яких поширюється практика побутування елемента НКС [2].

Результати показали, що з чотирнадцяти елементів НКС, що включені до Національного переліку станом на березень 2019 р., чотири мають програми розвитку й охорони, що фінансуються з місцевих бюджетів. Лише на сайтах Дніпропетровської обласної ради, Косівської районної ради Івано-Франківської області, Кролевецької районної державної адміністрації Сумської області висвітлюється інформація про механізми та інструменти реалізації програм підтримки елемента НКС, є наявними знаки їх візуалізації на інформаційно-пошукових веб-ресурсах тощо. У решті офіційних веб-сторінок органів місцевої влади можна знайти повідомлення лише про окремі події: або напередодні їх проведення, або після завершення. Подекуди така інформація відсутня взагалі.

Убачаємо таку практику неефективною, часто не виправданою, адже туристична сфера потребує активної промоції елементів НКС як автентичних і стратегічних чинників розвитку території найперше із застосуванням маркетингових засобів промоції, переваг мережі Інтернет, дієвих комунікацій.

З урахуванням вищевикладених аргументів пропонуємо застосувати інноваційний підхід до просування засобами туризму комплексу заходів, пов'язаних із побутуванням на певній території елемента НКС, і розробити для його практичного застосування туристичне портфоліо. Рекомендуємо здійснювати процес його конструювання з урахуванням наповнення відомостями відповідного змісту основних складників: мети, завдань, висновків, практичних рекомендацій.

Зокрема, *мета розроблення портфоліо* полягає в презентації узагальненої інформації про елемент НКС, його атрактивність (привабливість) для туристичної та місцевої спільнот задля популяризації унікальних ознак, що сформувалися на певній території.

Основні завдання розроблення туристичного портфоліо елемента НКС полягають у підборі, аналізі, систематизації інформації для наповнення змістових частин портфоліо та розробленні практичних рекомендацій щодо його використання як презентаційного туристичного ресурсу території.

Практичне застосування туристичного портфоліо елемента НКС спрямоване на використання синергетичного підходу до його презентації на офіційних веб-ресурсах стейкхолдерів (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, культури, науки, сфери послуг (готельно-ресторанного й туристичного бізнесу), медіа тощо); формування позитивного туристичного іміджу території побутування елемента НКС; утвердження ціннісного ставлення місцевого населення та гостей до елемента НКС через комунікативні практики, заходи формальної й неформальної освіти, культурно-мистецькі події тощо.

Змістове наповнення туристичного портфоліо елемента НКС формується з таких підрозділів:

Офіційна назва елемента (як зафіксовано в переліках: Репрезентативному списку НКС людства/Списку НКС, що потребує термінової охорони/Національному переліку елементів НКС або регіональному чи/та місцевому), *охоронний номер*.

Ареол побутування (місцевість, де активно поширені практики передачі знань і традицій про елемент НКС). Зауважимо, що важливо представити активні (де нині збереглися автентичні носії) та пасивні (де така практика є поодинокую і представлена у фондах музейних закладів) місця передачі знань і досвіду про НКС.

Установи, що здійснюють імплементацію Конвенції ЮНЕСКО про охорону НКС на локальному рівні (обласні та районні державні адміністрації, обласні та районні ради й посилення на їхні офіційні веб-ресурси, де висвітлюється інформація про НКС).

Носії елемента НКС (указуються окремі особи або групи осіб, які є носіями та зберігачами знань про елемент НКС, забезпечують його життєздатність та охорону).

Нормативно-правові акти, що регулюють процеси імплементації Конвенції на локальному рівні (програми розвитку й підтримки елемента НКС у районі/області тощо).

Освітні заклади, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю, яка популяризує елемент.

Атрактивні ресурси популяризації елемента НКС (музеї, будинки/палаці культури, школи

мистецтв, фестивалі, конкурси інші засоби промоції, відеоресурси, фотоматеріали тощо).

Готельно-ресторанна інфраструктура (назва, адреса, контактні дані).

Під час моделювання портфоліо важливо враховувати такі правила:

З урахуванням того, що портфоліо має бути актуальним у часі і просторі, важливим є його систематичне оновлення й наповнення актуальною інформацією, яка має бути чіткою, лаконічною, послідовною, логічною та візуально-привабливою.

Представлені документи й матеріали важливо розміщувати в хронологічному порядку та з урахуванням їх правового статусу (закони, постанови Верховної Ради України; укази, розпорядження Президента України; постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України; розпорядження, накази міністерств, відомств, місцевих органів державної влади; рішення сесій різних рівнів тощо).

Презентовані в портфоліо інформаційні матеріали, що стосуються діяльності органів публічної влади в цьому напрямі, мають містити доступну контактну інформацію з офіційних інтернет-ресурсів. При цьому важливо на сайтах органів місцевої влади (місцевих державних адміністрацій і місцевих рад) висвітлювати інформацію про життєздатність та охорону елемента НКС.

З урахуванням положень Конвенції (ст. 14) кожна держава-учасниця докладає зусиль для

забезпечення визнання, поваги та підвищення ролі НКС у суспільстві через розроблення й застосування на місцях освітніх програм із підготовки кадрів, проведення наукових досліджень, заходів формальної та неформальної освіти, які важливо презентувати в портфоліо.

Під час його конструювання варто застосувати принципи: достовірності, об'єктивності, системності й регулярності, структуризації матеріалів, лаконічності всіх пояснень, тематичної завершеності поданих матеріалів, візуальної презентабельності представлених матеріалів, естетичності оформлення, грамотності тощо.

Висновки. Узагальнюючи представлену інформацію, доходимо висновку, що презентоване туристичне портфоліо елемента НКС є практичним навігатором по місцевості, де існує жива традиція передачі знань, досвіду, практик для туристичної спільноти, яка серед своїх мандрівних уподобань обирає місцевість, де побутує елемент НКС, а тому є потреба в його розробленні та представленні на веб-сайтах органів місцевої влади, закладах формальної й неформальної освіти, установах сфери гостинності тощо.

Загалом представлена дослідницька тематика є досить актуальною та перспективною для України, тому матиме постійний запит на науково-практичні розробки і створюватиме передумови для реалізації синергетичних інструментів державної регіональної політики у сфері НКС і туризму, зокрема, засобами туристичного портфоліо.

Список літератури:

1. Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини. URL: <http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua> (дата звернення: 21.03.2019).

2. Гаврилюк А.М. Державний маркетинг позиціонування атрактивності нематеріальної культурної спадщини України засобами туризму. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія «Державне управління»*. 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 56–62.

3. Глобальний етичний кодекс туризму. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/983_001 (дата звернення: 21.03.2019).

4. Дем'ян В.В. Практика збереження і використання нематеріальної культурної спадщини – міжнародний досвід. *Нематеріальна культурна спадщина як сучасний туристичний ресурс*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф.-фестивалю. Київ: Нац. ун-т культури і мистецтв, 2018. С. 128–132.

5. Дяченко Л.П. Місце нематеріальної культурної спадщини України в розвитку туризму. *Індустрія гостинності в країнах Європи*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. Сімферополь: ВІТроПинт, 2009. С. 33–36.

6. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69 (дата звернення: 21.03.2019).

7. Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України. URL: <http://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-objektiv> (дата звернення: 21.03.2019).

8. Плецан Х.В. Портфоліо компетентностей сучасного менеджера: сутність, умови та фактори побудови. *Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу*: зб. тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. С. 277–279.

9. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 156-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 90.

10. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/247566248> (дата звернення: 27.02.2019).

11. Про затвердження Порядку ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України: Наказ Міністерства культури України від 11 грудня 2017 р. № 1319. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0020-18#n13> (дата звернення: 21.03.2019).

12. Телеуця В.В. Ефективність використання об'єктів (елементів) нематеріальної культурної спадщини Півдня України в туристичній галузі. *Культурна спадщина України: сталий розвиток і національна безпека*: зб. наук. праць за матер. Міжнар. нак.-практ. конф. Київ: НАКККМ, 2017. Т. 1. С. 138–143.

ТУРИСТИЧЕСКОЕ ПОРТФОЛИО ЭЛЕМЕНТА НЕМАТЕРИАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ КАК СРЕДСТВО РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ РЕГИОНАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В УКРАИНЕ

В статье проанализированы теоретико-правовые основы государственной региональной политики по сохранению и популяризации нематериального культурного наследия украинского народа средствами туризма. Указано на приоритетную роль местных общин в процессе ее реализации на принципах исторической преемственности, этнокультурного и устойчивого развития территорий. Обоснованы особенности моделирования туристического портфолио элемента нематериального культурного наследия как составляющей комплекса мер государственной региональной политики в Украине.

Ключевые слова: портфолио, туризм, нематериальное культурное наследие, государственная региональная политика.

TOURISM PORTFOLIO OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE COMPONENT AS A MEASURE FOR REALIZATION OF THE STATE REGIONAL POLICY IN UKRAINE

Theoretical and legal principles of the state regional policy on preservation and popularization of the intangible cultural heritage of the Ukrainian people by means of tourism are analysed in the article. The key role of regional bodies of local government in determining the existence of components of the intangible cultural heritage as an attractive environment of potential tourist attention is determined. The importance of using the synergistic approach to presenting the tourism portfolio of the intangible cultural heritage component on official web resources of state authorities, local authorities, educational institutions, culture, science, services, media, etc. is emphasized. Peculiarities of the application of tourism portfolio of the intangible cultural heritage component as an integral part of measures of the state regional policy in Ukraine are substantiated.

Key words: portfolio, tourism, intangible cultural heritage, state regional policy.